

Wuswobodženje z njewólnistwa

**Rozwjazaj zwjazki njeprawdosće,
pušć, kotrychž wobćežuješ!
Pušć, kotrychž sy podčišćał,
roztorhaj wšón sprah!**

Jezaja 58,6

W cyłym starym swěće běše njewólnistwo rozšěrjene. Njewólnicy njemějachu žane prawa a žane wobsydstwo. Po nahladach filozofa Aristotelesa běchu woni „řečace nastroje“. Najhusćišo přińdžechu ludžo přez wójny do njewólnistwa. Popadnjnych wojakow a ludži ze zdobytych městow předawachu na wikach. Tež džěci njewólnikow słušachu wobsedźerjam jako nowi njewólnicy. Njewólnistwo wobhladowaše so jako něšto cyle normalne.

Tež w Starym zakonju so wone jako fakt widžeše, kotryž njeda so změnić. Drje kritizowachu profeca powšitkownje nječłowjeski wobchad mjez ludźimi, tež z njewólnikami. Najkonsekwentniši běše Jezaja. Wón napominaše bohatych, zo njebychu swoju pobožnosť jenož za sebje žiwi byli, ale zo by so jich wěra dyrbjata pokazać w konkretnych skutkach napřećo potłóčowanym. „Pušć, kotrychž wobćežuješ!“ Tole běše radikalne žadanje, kotrež by změniło cyłu towaršnosť, hdy by so zwoprawdžiło. Tola k zasadnym změnam njedóndže.

Křesćanstwo nastupi jako nabožina lubosće. Što pak to konkretnje za njewólnikow rěkaše? Poměr mjez knjezom a wotročkom staji so pod zasadu křesćanskeje lubosće. Japoštoł Pawoł napomina njewólnikow, zo bychu poslušni byli swojim zemskim knjezam we wšěch wěcach. Tola w samsnym zwisku praji tež wobsedźerjam: „Wy knježa, štož

prawe a rune je, to wopokažće wotročkam a wěsće, zo tež wy Knjeza maće w njebjesach.“ (Kol 3,22 a 4,1)

Husto so sta, zo čeknychu njewólnicy před swojimi knjezami. Samo w křesćanskich wosadach so to stawaše. Onezimus běše swojemu knjezej Filemonej čeknył a pytaše pomoc pola japoštoła Pawoła. Tón bě nětk w čežkim položenu. Po statnym prawje dyrbyeše njewólnika hnydom zaso wróćo pósłać. Tola to wón njesćini, město teho pisaše Filemonej list. Diploma-

tisce apeluje na Filemonowu lubosć a jemu namjetuje, zo by Onezima Pawołej přewostajił. Hdyž pak to móžno njeje, tak njech Filemon Onezima zaso přiwza „jako wjace džyli wotročka, jako lubeho bratra“. Tak Pawoł ničo w praktiskim žiwjenju njezměni, tola w křesćanskej lubosći měješe so wotročstwo pozběhnyć do bratrowstwa.

Njewólnistwo wobsteješe dale. Haj, w srjedźowěku so wone hišće jónu sylnje rozšěri. Hdyž před tysac lětami němske wójska přećiwo Słowjanam wojowachu, tak džěše husto wo to, tak wjele kaž móžno wójskich jatych zdobyć, kotrychž bychu jako njewólnikow předać móhli. Arabscy a židowscy wikowarjo přepučowachu słowjanske kraje, zo bychu prawje wjele ludži jako njewólnikow wotwedli. Tehdy rozšěri so po cyłej Europje słowo „Sklave“. To běchu Słowjenjo („Sclavi“), kotrychž na wikach předawachu.

Skónčnje so duch časa w křesćanskich krajach změni. Ideja bratrowstwa, kotruž bě Pawoł hižo w swojich listach wuprajil, so poněčim přesadzi. Wjacori bamžojo wuprajichu so přećiwo njewólnistwu. Jako přeni kraj zakaza Danska w léce 1792 wikowanje z njewólnikami. Tamne kraje scěhowachu: Francoska, Jendźelska, USA.

Hišće džensa maja w mnohich krajach swěta njewólnikow. Pomocne organizacije trochuja, zo je jich něhdže 12 milionow. Duch lubowaceho Boha, duch, kiž je rěcał přez profetow Stareho zakonja a přez Jezusa Chrysta, njeje wuklukowarjow hišće docpěl. Słowa profeta Jezaje wostanu dale aktualne: „Rozwjazaj zwjazki njeprawdosće, pušć, kotrychž wobćežuješ!“ **Jan Malink**

Onezimus w předstajenju grjekskeje ikony. Po starocyrkwinskej tradiciji bě wón po tym, zo bě Filemon jeho pušćil, biskop w Efezusu.

Repro: archiw PB

Wichor na jěžoru

Lube džęci!

W scęhowacej bibli-
skej stawiznje su
někotre słowa pod-
šmórnjene. Tute sło-
wa dyrbiće w hó-
dančku zaso nama-
kać. Kotre słowo je
dwójce schowane?

Jezus bě cyły dzeń k ludžom rěčał. A samsy dzeń wječor džeše wón swojim wučomnikam: „Přewjezmy so na druhu stronu jěžora Genecareta!“

Hdyž běchu wšitycy na łódži, lehny so Jezus spać. Wón bě mučny. Łódź płuwaše na jěžoru Genecaret.

Nadobo zběhny so wulki wichor a žołmy walichu so na łódź, tak zo bu z wodu napjelnjena.

Wučomnicy spytachu wodu wučerpac, ale njedočinichu. Mějachu wulki strach. A jako sej hižo pomhać njewědzachu, wubudžichu Jezusa a woľachu: „Tepimy so! Kónc je bliski! Knježe, pomhaj nam!“

ć	i	š	i	n	a	h	a	j	k
k	l	w	i	c	h	o	r	o	n
w	b	u	d	ź	ł	ó	d	ż	j
ě	f	č	a	k	o	m	r	u	e
t	w	o	d	a	b	s	s	i	ż
r	u	m	j	j	n	t	c	r	e
g	e	n	e	c	a	r	e	t	t
i	w	i	z	z	o	a	a	č	d
t	u	c	u	b	e	c	l	m	b
l	s	y	s	s	t	h	f	ó	s
k	n	j	e	ż	e	m	r	a	l

Jezus stany a pozběhny ruku. Pohrozy wihorej a wodže. A wętr so lehny a woda bu měrna. Nasta wulka ćišina. Swojim wučomnikam pak džeše Jezus: „Čehodla so tak bojiće? Njedowěriće mi?“ Wučomnicy hladachu spłóšeni na so a myslachu

sej: Štó drje je tón, kiž samo wichor a wo-
du změruje?

po Marku 4,35–41
Gabriela Gruhlowa

Wuhódanje: _____

Worakawstwo na starym kěrchowje w Rakecach

Hižo doľho su chowanja na starym pohrjebnišču při Rakečanskej cyrkwi wulke wuwzaća. Nowe rowy namakaja so jenož podľ murje na zapadneje a sewjerezapadneje kromje pohrjebnišća. Cyły druhi džěl kěrchowja wupada skerje kaž mały park. Pod starymi štomami widžiš někotre małe wosebite rowy abo jenož narowne kamjenje, na přiľad tajke ze serbskim napisom. Njeposrednje při cyrkwi je tež pomnik za w Druhej swětowej wójnje padnjenych wojakow z Rakečanskeje wosady. Stare wysoke štomy spočča městnu wokolo cyrkwie w srjedzišču wsy měr a pokoj. Zo by to tež w přiľhodze tak wostało, sadža konfirmandža kóždy lęto młody štomik.

Skoro je njepředstajomne, zo dawa tuta mała hladana drohoćinka někomu nastork k woranju hłuposćow. Ale bohužel dyrbimy zwěsćić, zo temu tak je. Hižo wjackróć je něchtó kolesa wopytowarjow Božeje služby wobškodził. A loni w oktobru njeznaći drje njewědzachu, što ze swojej mocu započec. Su kamjeń wojerskeho pomnika powalili a najmjeńši a najľoši narowny kamjeń rozbili. Što su sej skućiceljo při tym myslili, njemóžemy wědžec. A njeje hódn, sej dla teho doľho hłowu tamac.

Kamjeń wojerskeho pomnika je mjeztym hižo zaso nastajeny. Ale plata narowneho pomnika je přeco hišće skóncowana. To je škoda. Nic, zo by wona wosebje drohotna była. Ale plata ma ryzy serbski napis. Wo-

row, kotrež su wobdžělnicy na džěłarničce serbskich Bjesadow darili. A na njedawnej hłownej zhromadźiznje Domowinskeje skupiny Trupin-Komorow-Rakecy su čłonojo 48,70 eurow składowali. Tuž so nadžijamy, zo so plata bórže zaso na swoje městno na kěrchowje wróci.

Slědy rozłamanja budu tež po wobnowjenju hišće widžec. To je tež prawe, wšako móže wopytowar přez to něšto wo zańdženosci kamjenja zhonić.

Slědy rozłamanja budu tež po wobnowjenju hišće widžec. To je tež prawe, wšako móže wopytowar přez to něšto wo zańdženosci kamjenja zhonić.

Slědy rozłamanja budu tež po wobnowjenju hišće widžec. To je tež prawe, wšako móže wopytowar přez to něšto wo zańdženosci kamjenja zhonić. **G. Holder**

Rozłamana serbska narowna plata z lęta 1957 na kěrchowje w Rakecach

Foto: G. Holder

Wotpołożenje serbskosće so jako normalne widźało

Rozmołwa z Martinom Gutzeitom, bywšim fararjom a nětčišim spolnomócnjenym kraja Berlin za podložki statnje bjezstrašnosće (stasi)

Knježe Gutzeito, Wy sće so 1952 w Choćebuzu narodził a jako syn fararja Martina J. H. Gutzeita (1908–1987) w bliskim Liškowje wotrostł. Kak serbski je Liškow za čas Wašeho dźěcatstwa był?

W mojim dopomnjeću je Liškow na kóždy pad serbska abo – kaž my tehdom prajachmy – „wendisch“ wjes była. Starše žony su wšědnje w serbskej drasće chodźili a we wjele swójbach je so znajmjeńša z wowkami a dźědami doma serbsce rěčalo. Tež stari ludžo su mjez sobu poprawom přeco serbsce rěčeli. Moji towaršojo drje móžachu tež serbsce, ale mjez sobu smy my dźěci poprawom stajnje němsce rěčeli. Ja sam wšak wot doma tež njejsym serbsce móhl a w šuli njejsmy serbsce wuknyli. Nimo toho su so serbske nałožki hajili. Zapust běše wulka wěc, to chodźachu tež młódše žony w drasće. Móžu so hišće derje na cyrkej poľnu ze žonami w swětlej swjedźenskej drasće dopomnić. To je na mnje jako hólca sylny začišć činiło.

Swójba Wašeho nana pochadza z Wuchodneje Pruskeje. Njehladajo na to je so Waš nan wo nawuknjenje serbsčiny prócował. Wužiwaše so serbska rěč hišće w cyrkwinskim žiwjenju Liškowskeje wosady?

Haj, mój nan je za čas swojeho wikariata w Choćebuzu serbsce wuknył. Hdže a kak, to bohužel njewěm. Mam pak doma jeho biblijowu konkordancu, hdžež je sebi serbske přeložki jednotliwych wurazow zapisał. Fararješe někak wot lěta 1939 hač do 1973 w Liškowje. Po wotchadze na wotpočink je faru, kotraž njebu znowa wobsadzěna, hišće hač do spočatka 80tych lět dale wobstarał. Ze staršimi ludźimi we wsy je wěsće spytał trochu serbsce rěčec. Zrozumil jich na kóždy pad je. W kemšach pak serbsčina wjac žanu rólu njehraješe. Hinak běše to w susodnym Mosće. Tam spěwaše so čichi pjatk hišće stajnje serbski kěrluš. Ludnosć běše za čas mojeho dźěcatstwa cyłkownje hišće jara cyrkwinska – na mojej konfirmaciji 1966 bě nas 45 konfirmandow. Jenož jednotliwcy wobdźělichu so na młodžinskej swjećbje.

Kotre přičiny widźice za spad serbskeje kultury w Liškowje za čas Wašeho dźěcatstwa?

Po mojim měnjenju zwisowaše to ze změnu žiwjenskich wobstojnosćow ludži. Stare agrarne struktury so zničichu, młodži dźělaču husto w němskich wobłukach abo wotpućowachu cyle do městow. Domowina njeběše w Liškowje aktiwna, ale w Mosće. Wona pak běše knježacemu systemej

bliska, tak zo so ludžo lědma z njej identifikowachu abo so w njej angažowachu. Njemějachmy tež žane towarstwa, kotraž serbsku kulturu hajachu. Wučerjo lědma serbsce móžachu. Móžu so jenož na jednu serbsku wučerku dopomnić. Wězo tež přesydleny serbsce njerěčachu a k šerjenju němčiny přinošowachu. Jich pak w Liškowje njeběše pře wšu měru wjele.

Čas Wašeho dźěcatstwa, to rěka 50te a 60te lěta zašeho lětstotka, bě potajkim čas zakładnje kulturneje změny w kónčinje wokoło Choćebuz, wšako je so serbskosć poněčim ze wšědnego dnja zhubiła. Je so tuta transformacija někak reflektowała abo samo wobžarowała?

Ně, njemóžu so na žane diskusije dopomnić. To drje je so jako normalne wuwice wobhladowało. Tež jako přestachu serbsčinu w šuli wuwučować, to žadyn protest njewubudzi. Ludžo wšak mějachu w tym času tež wjele druhich starosćow. Na přikład zhubichu přez kolektiwizaciju wulki dźěl swojeho wobsydstwa. Nimo toho běchmy w awtoritarnym režimje žiwi, kiž njeskičeše rupy za swobodne wuwice wšelakich towaršnostnych a narodnych skupinow. Knježeše strach před statnymi zarjadami a njewoprawnjenymi zajećemi.

Liškow bu w 70tych a we 80tych lětach wotbagrowany. Loni wěnowaše so 16. dzeń wotbagrowanych serbskich wsow Liškowej a založi so za njón małe wopomnišćo. Kak sće Wy zhubjenje domizny dožiwił?

Ja wšak tehdom hižo njejsym wjac prawidłownje w Liškowje bydlil. Najprjedy nawuknych powołanje montera w Choćebuzu, potom studowach teologiju w Berlinje. Jako student sym so potom wjele z filozofiskimi a politiskimi prašenjami zaběrał, ale wotbagrowanje njejsym aktiwnje scěhował. Tehdom wšak so ludnosć lědma přećiwu zničanju domizny wobaraše. Jenož někotři spytachu na swoich statokach wostać. Džensa wobžaruju wězo zhubjenje městnow swojeho dźěcatstwa. Tež wjesna zhromadnosć je so přez přesydlenje we wulkej měrje rozpušćila.

Ważny wobłuk Wašeho dotalnego skutkowanja běše opozicionelne dźěło w NDRskim času a aktiwne spěchowanje přewrótowego procesa. Kotre předstawy a cile su Was tehdom wodźili?

Najwažniši cil běše wotstronjenje monopola mocy SED a wutworjenje parlamentariskeje demokratije a prawniskeho sta-

Martin Gutzeit w swojim Berlinskim běrowje

Foto: M. Malinck

Martin Gutzeit

- narodži so 1952 w Choćebuzu, wotrosće jako syn fararja w delnjołužiskim Liškowje
- 1968–1970 wukubłanje na elektromontera
- 1972–1979 studij teologije w Berlinje
- 1980–1986 wikar a farar w Berlinje a w Mecklenburgskej
- 1986–1990 asistent při teologiskim konwikće w Berlinje
- 1990 člon ludowej komory NDR a zwjazkowego sejma ZRN
- wot 1993 spolnomócnjeny kraja Berlin za podložki statnje bjezstrašnosće (stasi)

ta. To běše wězo jenož přez radikalnu změnu cyłego politiskeho a towaršnostneho systema móžne. Zjednoćenje Němskeje njeběše tehdom hlowna priorita našeho dźěła, wšako wotwisowaše tute prašenje tež wot nastajenja USA a Sowjetskeho zwjazka. Hižo za čas studija w Berlinje zeznach pozdžišeho fararja Markusa Meckela, kiž běše 1990 něšto měsacow wonkowny minister NDR. Hromadže z nim sym wšelake opozicionelne kružki založili. Přez to smy syć wutworili, kiž móžeše přewrót sobu njesć. Cyrkwinske struktury hrajachu při tym wulku rólu. 1989 smy potom hromadže socialdemokratisku politisku stranu SDP založili, styki ze zapadoněmskej ⇒

Martin J. H. Gutzeit (1908–1987), dolholětny farar w Liškowje w Delnej Łužicy

⇒ SPD nawjazali a založenje kulojteho bli-
da sobu nastorčili.

**Ze swojim skutkowanjom sće sobu ke
kóncej NDR přinošował. Kotre towarš-
nostne wužadanja widziće džensa,
wjac hač dwaj lětdžesatkaj po pře-
wróće? Su so Waše sony wo lěpšej to-
waršnosći zwoprawdžili?**

Myslu, zo je parlamentariski a prawniski
system, w kotrymž smy žiwi, wulka hódno-
ta. Přez njón maja wšelake towaršnostne
skupiny – na přikład cyrkej abo wy jako
Serbja – móžnosć, so swobodnje wuwiać
a zwuraznić. Njehladajo na to su prócowa-
nja wo sprawnu towaršnosć dale trěbne.

**Skutkujeće mjeztym hižo lětdžesat-
kaj jako społnomócnjeny kraja Berlin
za podložki stasi. Što su Waše hłowne**

**nadawki a w čim widziće wuznam
swojeho zastojnstwa za džensnišu
towaršnosć?**

Zarjad, kotryž jako społnomócnjeny na-
wjeduju a hdžež džěla nimo mje džewjeć
kolegow, ma wšelake nadawki. Sprěnja
podpěramy zwjazkowneho społnomócnje-
ho za podložki stasi. Zdruha poradžujemy
wopory socialistiskeho režima. To su na
jednym boku ludžo, kiž chcedža dohlad do
swojeje stasiakty měć, na druhim boku su
to přesćěhani abo wopory, kiž prócuja so
wo kompensaciju abo rehabilitaciju. Stře-
ća podpěramy towarstwa, kotrež so z nje-
prawom NDRskeho časa zaběraja, finan-
cielnje a wobsahowje. Naš štwórtý na-

dawk je přeslědženje stawiznow diktatury
SED. Tu njekoncentrujemy so jenož na džě-
lawosć tajneje služby, ale zaběramy so
šěršo z NDRskim časom, wšako je so nje-
prawda na wšelakich runinach skućila.
Dopominam tule jenož na diskusiju wo
džěšćownjach w NDRskim času. Wuslědki
našeho džěla wozjewjamy w swojskich pu-
blikacijach abo wustajeńcach a organizu-
jemy konferency k wšelakim temam. Na-
džijam so, zo móžemy z našim džětom
wulki kruh ludži wosebje tež młódšeje ge-
neracije docpěć, zo njeby so njeprawo za-
było, kotrež je so hišće w bliskej zańdže-
nosći we Wuchodnej Němskej skućilo.

Prašata so Madlena Malinkec

Cyrkej w Liškowje, hdžež je Martin Gutzeit jako farski syn wotrosti

Foće: prywatnej

Wizitacija w Bukecach

Superintendent Waltsgott z Budyšina pře-
wjedze kónč měrc a spočatk apryla wizi-
taciju w Bukecach. Nimo powšitkowneho
přeprowowanja cyrkwinskeho žiwjenja ma
so tež serbske džěto posudžować. W tu-
tym zwisku wopyta Serbski superinten-
dent 5. februara Bukečanske cyrkwinske
předstejićerstwo, zo by so wo serbskim ži-
wjenju informował. Na posedženju wob-
džěli so tež Mato Krygař, kotryž so ze swój-
bu za serbske wosadne žiwjenje zasadźuje.

Spočatnje pokaza so na serbske tradici-
je Bukečanskeje wosady, kotrež sahaja
wot Jana Wawera, sobupřeložerja serbske-
je biblije, přez Jana Kiliana hač k přnjemu
serbskemu superintendentej Gustawej
Mjerwje. Rozsudna wšak je přitomnosć.
Zamołwići předstajichu mnohe serbske
aktiwity. Lětnje swjeća so jedne dwurěčne
kemše w Bukecach. Jutrowničku rano pře-

wjedu we Wuježku serbske jutrowne spē-
wanje. Na někotrych němskich kemšach
maja serbske čitanje. Dwě serbskej wosa-
dnej popođni so wob lěto zarjadujetej.
Měsačnje schadźuje so Bukečanska bjesa-
da jako kruh tych, kotřiž so wo serbsku rěč
zajimuju. Farar Haenchen je serbsku rěč
tak daloko nawuknył, zo móže jednore pře-
dowanja čitać. Wjeršk serbskeho wosa-
dneho žiwjenja je kóždolětny dworowy swje-
dzeń we Wuježku.

Wosadne łopjeno ma serbski podžěl,
runje tak kaž internetna prezentacija.
W farskim zarjedze wužiwaja dwurěčne
kołki. Za cyrkej so so nowe serbske para-
menty wobstarali. Stare serbske narowne
kamjenje buchu na wosebitym rowje posta-
jene a nowe zwony maja dwurěčne napisy.

Běchu pak tež kritiske hłosy słyšeć. Za
mnohich wosadnych je serbski swět dosć

cuzy, někotři jón tež wotpokazaja. Tola
w poslednich lětach je so nastajenje trochu
k dobremu polěpšilo. K temu přinošował
je Witaj-projekt, kotryž maja w pěstowarni
a w zakladnej šuli. Cyrkwinska předstejićer-
ka D. Lehmann prošese wo podpěru při
zawjedženju serbskeje wučby w ewangel-
skej srjedźnej šuli.

W cyłku widžane ma Bukečanska wo-
sada bohate serbske žiwjenje, tajke kaž
lědma žana druha ewangelska wosada.
Wjele při tym je Krygarjec swójba z dal-
šimi pomocnikami wuskutkowała. Jako
ważna widžeše so tež podpěra wosadne-
ho fararja.

Serbski superintendent Jan Malink dža-
kowaše so wšitkim, kiž so za dalše wob-
staće serbskeho ewangelskeho žiwjenja
w Bukečanskej wosadze zasadźuja.

Jan Malink

Džěłarnička serbskich Bjesadow w Rakecach

Drubi raz so sobustawy Bjesadow z dwurěčnych ewangelskich wosadow k džěłarničce zešli

Na 20 wobdžělnikow móžeše knjz dr. Günter Holder sobotu, 8. februara, na zetkanje serbskich Bjesadow do Pawoŕskej šule w Rakecach witać. Přenje tajke zeńdženje bě so před lětom w Bukecach wotměło. Nimo wobdžělnikow z Rakečanskeje bjesady běchu tež wosadni z Bukec, Hodžija a Budyšina přišli. Nažel z Wojerowskich kónčin tónkróc nihtó mjez nami njebě.

K zahajenju měješe Serbski superintendent Jan Malink nutrosć na zakładze hrona tydzenja: Pójeće sem a wohladajće skutki Boha, kotryž je tak wulkotny ze swojimi skutkami mjez čłowjeskimi džěćimi. Tež serbska rěč je Boži dar, a ju zdžeržeć a wuchować je naš nadawk. Hdžěž je serbska rěč doma, tam je tež do džěnsnišeho cyrkej mjez ludźimi žiwa. Knjeni Andrea Langerowa z Rakec přewodžeše kěrłuše na gitarje.

Po nutrosći džěłachu so wobdžělnicy do dweju skupin, kotrež nawjedowašej wučerce Měrana Cušcyne a Sylwija Šěnowa. Z pomocu wšelakich džěłowych materialijow, kotrež běštej wonjej přihotowaŕoj, zwučowachu so Bjesadnikarjo w serbskej rěči. Při tym so pođra hodžiny spěšnje miny.

Po rěčnych zwučowanjach předstajštaj klankodžiwadźelnikaj Němsko-Serbskeho ludoweho džiwadła z Budyšina hru „Cowboy Tom abo dyrdomdej ze zaka“. Na předstajenje, kotrež podpěraše Domowinska župa „Jan Arnošt Smoler“, přichwata hišće tójšto swójbow z džěćimi. Tak sčěhowaše na 50 dorosćenych a džěćí dožiwjenja małego hólca Jana a texaskeho cowboja Toma na jewišću.

K zakončenju přeprośy knjz dr. Holder wšitkich na swačinu. Knjeni Annemarie Simonowa běše w jědźerni šule kofej, tykanc a pomazki přihotowaŕa. Tam bě dr. Holder tež blido ze starymi knihami ze zawostajenstwa njeboh Rakečanskeho lěkarja dr. Gerharda Herrmanna přihotowaŕ. Wosebitosć maŕeje wustajeńcy běše rukopisny serbski słownik. Na blidze bě tež wobraz narowneje tafle ze serbskim napisom widžeć, kotruž běchu njeznaći skućićeljo w nazymje lońšeho lěta na Rakečanskim kěrchowje rozbili. Ju chcedža zaso wobnowić, za což so wo dary prošeše. Wobdžělnicy serbskeho popołdnja skladowachu za tutón zaměr 98 eurow.

Džěłarničku w Rakecach běštaj knjeni Simonowa a knjz dr. Holder z Rakečanskeje bjesady z wjele prócu přihotowaŕoj. Za to so jimaj wutrobnje džakujemy. Runje tak džakujemy so wučerkomaj knjeni Cušcyne a knjeni Šěnowej za wěc-wustojne přewjedženje rěčneju kursow.

Měrcin Wirth

W rjadowniskej rumnosći Pawoŕskej šule w Rakecach so džěłarnička zahaji.

Džěćí a dorosćení wobhladachu sej zhromadnje hru „Cowboy Tom abo dyrdomdej ze zaka“, kotruž přestajštaj klankodžiwadźelnikaj Němsko-Serbskeho ludoweho džiwadła z Budyšina.

Fota: M. Wirth (2), M. Krygar

Džak slušeše hłownym wuhotowarjam džěłarnički: wučerkomaj Měranje Cušcyne a Sylwiji Šěnowej (wotlěwa) kaž tež nawodže Rakečanskeje bjesady dr. Günterej Holderej.

Wo wosudže džěći misionarow Ochranowskeje jednoty

Farar Hans-Beat Motel rozprawja wo dóńće džěći w Małowjelkowkim šulskim wustawje

Łódź so z přistawa zdaluje, staršej skoro hižo nještaj wjac widžeć. Z kóždym wokomikom so džěscu bóle wuwědomi: Sym same. Staršeju na dołhi čas, snadź na přeco wjac njewidžu.

Takle abo podobnje dožiwi něhdže 2 000 džěći Ochranowskich misionarow džělenje wot staršiskeho domu, zo by šulu „w domiznje“ wopytało. Z přistawa džěše dale z korejtu abo ze zapřahom, pozdžišo ze železnicu hač do Małego Wjelkowa, hdžež bě Bratrowska jednota šulski wustaw za tute džěći zasožila.

Farar na wuměnk u Hans-Beat Motel je wo čěžkich wosudach misionarskich džěći knihu „Mama, mein Herz geht kaputt!“ *Das Schicksal der Herrnhuter Missionskinder* napisał. Awtor pochadźa z Basela a je hakle před něšto lětami započal so za dónt tutych džěći zajimować. Z toho je nimale 200 stron wopřijaca dokumentacija nastala, kotraž je loni w lěcu w Ochranowje wušła. Jara žiwje předstaja awtor w njej swět misionarskich džěći, k čemuž wjele fotow a listow kaž tež interviewy z poslednimi chowancami Małego Wjelkowa přinošuja.

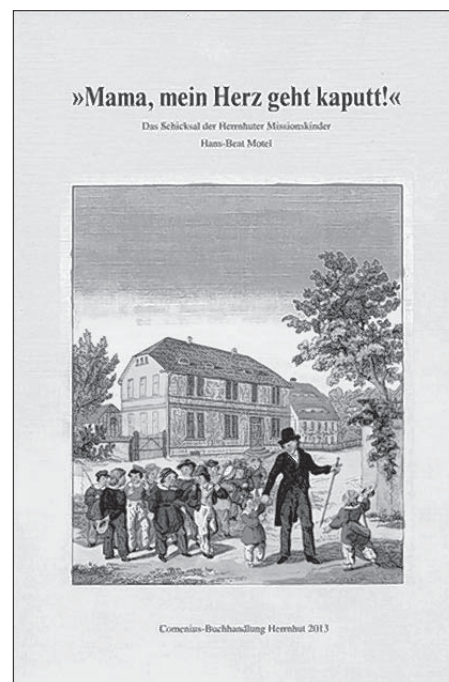
Stawizny wustawa

Přnje misionarske džěćo přiwzachu w Małym Wjelkowje 1790. Bě to Thomas Lunds z Karibiki. Do toho běchu misionarjo husto jeno za krótsi čas po puću, tak zo kubtanje džěći njebě tajki wusahowacy problem. W 19. lětstotku pak běchu prjedawše małe misionarske stacije na wjetše wosady rozrostli a misionarjo přebywachu tam husto 30, haj samo 50 lět. Tuž so někak wot lěta 1820 džěći w přiběracaj měrje do Małego Wjelkowa sćeledu. Tam běchu wuměnjnja wosebje přihódne, dokelž běštej tu hižo hólca a holča šula, kiž tež wyše kubtanje poskićowasťej, tak zo móžachu džěći jedneje swójby znajmjeńša trochu hromadže wostać. 1826 spožči so holčej a hólčej šuli we Wjelkowje oficialnje status misionarskeho wustawa (Missionsanstalt).

W běhu 19. lětstotka šuli stajnje powjetšachu, dokelž džen a wjace džěći do

Wjelkowa přichadžeše. Skónčnje natwari so 1898 wulki dom hólčeho wustawa – džěnsniša starownja „Dora-Schmitt-Haus“. Hač do rozpušćenja wustawa 1942 namaka skoro 2 000 holcow a hólcow z cyłeho swěta nachwilnu domiznu we Wjelkowje. Tamnišej šuli přijimowasťej pak tež džěći z blišeje a dalšeje wokoliny. Něhdže štyri pječiny chowancow pochadźachu z misionarstwa, zbytk běchu dnjowi abo hewaši internatni šulerjo. Po Přenjeje swětowej wójnje ličba misionarskich džěći hladajcy woteběraše, dokelž bě Bratrowska jednota přez nowe politiske poměry wjele misionarskich stacijow zhubila. 1942 so šuli jako njestatnej zakazašej a zawrěštej.

Džesat lět pozdžišo začahny do džělow holčeho wustawa Serbski wučerski wustaw. Wot 1959 bě w někotrych něhdých twarjenjach misionarskeho wustawa Serbska rozšěrjena wyša šula zaměstnjena. Z wučahom serbskeho internata 1985 skón-

Titulny wobraz loni w Comeniusowej kniharni w Ochranowje wušleje knihi

čichu so nimale 200lětna stawizna wyšeho šulstwa w Małym Wjelkowje, kiž běchu na swojorazne wašnje z cyrkwu a serbstwom zwjazane.

Wšědny džen w Małym Wjelkowje

Misionarjo sćeledu swoje džěći w starobje něhdže sydom lět do Wjelkowa, zdžěla pak tež wo wjele mlódše přichadźachu. Za tute džěći wobsteješe wot 1858 hač do 1918 tak mjenowana předšula (Voranstalt), do kotrejež přiwzachu džěći wot třoch lět. W swójbnaj atmosferje staraštaj so mandželskaj – často běchu to misionarjo na wuměnk u – wo tych, kiž běchu hišće přemali za internatne žiwjenje. Džěći wostachu spočatnje hač do staroby něhdže 12 lět w Małym Wjelkowje. Potom přesydlachu so zwjetša do druhich Ochranowskich wosadow, zo bychy powofanje nawukli; džěl pak tež studowaše. Něhdže pječina poda so po přikładze staršeju pozdžišo tehorunja do misionarskeje služby.

Wšědny džen w Małym Wjelkowje njebě za misionarske džěći husto lochki. Po trawmatiskim džělenju wot swójby dyrbjachu so na kruće strukturěrowane internatne žiwjenje w stajnej zhromadnosći zwućić. Starši běchu jim rjekli, zo do domizny jědu – přišli pak běchu do cuzby: Husto wobknježachu němčinu jenož hubjenje, europske wašnja a wosebje jědž běchu njezwučene, wjedro husto hdy wo wjele zymniše. Někotrezkuli džěćo je cyłe žiwjenje pod džělenjom wot staršeju čerpjeło a sej hižo nihdže žanu domiznu wjac namakać njemóžeše. Ale tež staršim njebě ⇒

Hólcy ze swójbow Ochranowskich misionarow ze swojim kubtarjom před hólčim wustawom w Małym Wjelkowje wokoło lěta 1840

Repro: Archiw Ochranow

⇒ lochko swoje džěci wotedać, wědžo, što jim z tym načinja. W jara wotležanych krajach hakle za lěto zhonichu, hač bě jich džěco scyła strowe do Europy dojěło.

Do Małeho Wjelkowa přichadźachu džěci z cyłego swěta. Wjele z nich bě so w Labradorje, Tibeće abo w Južnej Africe narodžilo. Dalše pochadźachu ze Zapadneje Indiskeje, z Južneje Ameriki, z Činy abo Awstralskeje. W samsnym času potajkim, w kotrymž Serbja po stotkach do cyłego swěta wupućowachu, bě w Małym Wjelkowje mjezynarodna šulerska zhromadnosć žiwa.

Příčiny a pozadki

Wjetši wotrězk wěnuje Hans-Beat Motel přičinam. Přeswědčiwje rozswětli pozadki, kotrychž dla so starši-misionarjo za to rozsudžichu, swoje husto hdy małe džěci do Němskeje posłać, wědžo, zo je jara dołho abo samo ženje wjac njewidža. Hłownje džěše starším wo wyše, europske kublanje za swoje džěci, kotraž njewidžachu w misionarskich krajach zaručene. Zdobom mješe so domizna staršeju, Němska, tež džěcom z domiznu stać. Njemějachu kulturu misionarskeho kraja přiwzać, ale „wyšu“ němsku, Ochranowsku. Kublanje doma zwjetša njebě móžne, dokelž bě žona-misionarka swojemu mužej runohódna a kruće do misionarskeho džěla zapřijata. Tak njeměješe chwile, so wo šulске kublanje džěci starać. Zdobom bě w Bratrowskej jednoće wot započatka sem z wašnjom, džěci we wustawach kublać. Temu polěkowaše, zo bě internatne kublanje w 19. lětototke w wěstych worštach jara woblubowane a zo płaćeše jako najmoderniše a najlěpše. Jeno fachowcy, nic pak swójby, móžachu „dobře“ kublanje zaručić – myslenje to, kotraž tež džěnsa hišće znajemy.

Strachi, kiž móžachu ze situaciju w misionarskim kraju zwisować – kaž wšelake chorosće, njezwučena klima abo „džiwi“ domoródní –, njeběchu ženje z wopravdžitej přičinu, swoje džěci wotedać. Awtor přeswědčiwje dopokaza, zo je tole jenó pozdatny motiw, kiž ma w čěžkej situaciji přezažneho wupušćenja staršiskeho domu na něšto dobre pokazać. Swoje džěci wotedać – tole wobhladowaše so jako jedyn z mnohich wosobinskih woporow misionarskeho džěla.

Facit

Kniha je z wida misionarskich swójbow, wosebje pak jich džěci, napisana. Wo wuznamje mjezynarodneje šule za Mały Wjelkow a Łužicu abo wo zhladowanju Łužičanow na „wukrajnikow“ bych rady wjace zhonila. Na serbske stawizny Małeho Wjelkowa so jenó skrótka spomni. Zajimawe by było, hdže a kak su džěci misionarow to serbske w Małym Wjelkowje nazhonili. Mjez tutymi džěcimi běchu wěsće tež džěci serbskeho pochada. Čujachu so

Misionarska swójba Jannasch

Něhdže z lěta 1895 pochadźace foto pokazuje swójbu Ochranowskeho misionara Jannascha. Mandželska Maria Clementina Awgusta rodž. Měrcinjec (1857–1932) bě džowka znateho, z Hrodzišća pochadźaceho misionara Jana Awgusta Měrcinka (1817–1875). Tutón skutkowaše dlěši čas na Labradorje a so swojich znajomoscow tamnišeje rěče a kultury dla jako tołmačer britiskeje ekspedicije do Sewjerneho lodoweho morja powola. Wot 1856 sem skutkowaše Měrcinjec jako misionar w južnej Africe, hdžež so jemu džowka Maria narodži. Kaž mnohe druge džěci wupušći wona afrisku domiznu, zo by šulu w Małym Wjelkowje wopytała. Prawdžepodobnje je w tutym času tež nanowu swójbu w Hrodzišću zeznała a tam snadź samo na prózdninach była. 1879 wuda so na Hermanna Theodora Jannascha (1849–1931), kotryž tehorunja z misionarskeje swójby pochadzeše a Małowjelkowski šulski wustaw wopytał bě. Hišće w samsnym lěće podaštaj so mlóday mandželskej na Labrador na misionarsku službu, hdžež

Misionarska swójba Jannasch wokoło lěta 1895

Foto: Archiw Ochranow

nimale 25 lět hač do 1903 wostaštaj. Jeju tam narodžene džěci wotrosćechu tehorunja w Małowjelkowskim misionarskim wustawje.

wone w Małym Wjelkowje a we Łužicy bóle doma hač druge? Přežiwichu prózdniny pola přiwuznych něhdže na serbskej wosy? Kak reagowaše wobsweť na tajke džěco z dalokeho swěta?

Na nazorne a wuwažene wašnje je so awtoorej poradžilo na zabyty, haj tež zamjelčany wosud misionarskich džěci poka-

zać. Zdobom móžeš knihu jako angažowanu pledoaj za kublanje džěci w swójbje a nic we wustawach čitać.

Lubina Malinkowa

Hans-Beat Motel, „Mama, mein Herz geht kaputt!“ *Das Schicksal der Herrnhuter Missionskinder*, Comenius-Buchhandlung Herrnhut 2013, ISBN 978-3-9814838-4-0

Boží dom bratrowskeje wosady w Małym Wjelkowje, natwarjeny w lěće 1758 předewšěm k zhromadźowanju Serbow z wokoliny a dalších kónčin Łužicy

Foto: SKA

Wo materielných swědkach wuznaća k narodnosći

Trudla Malinkowa na Maćičnej akademiji wo serbskich pomnikach přednošowała

Hižo chětro wotpřimana je knižka „Serbske pomniki“ wot Jurja Młynka, kotruž mam doma w knižnym regalů stejo. Bjez džiwa, wšako je žadnostka nimale polsta lět stara a nowšu publikaciju na tutym polu hižo dlěši čas paruju. Nimo teho cyły rjad w minjenych lětdžesatkach postajenych a ponowjenych serbskich pomnikow w tutym přewodniku njenamakaš. Tuž je dawno načasu nowu publikaciju wudać. Tole zwuzraznachu tež wopytowarjo Maćičneje akademije stawizniskeje sekcije 30. januara w Budyskim Wjelbiku po přednošku Trudle Malinkoweje „Serbske pomniki. Materiellne swědky narodneje identity“. Jako sobudžětačka Serbskeho instituta wona na tutym polu slědži a jeje wěda a angažowanosc wuznamjenjatej ju jako wěcywustojnu znajerku serbskich pomnikow. Tuž běch runja dalšim třiceći připosłucharjam wćipna na jeje wuwjedenja dokoławokolo serbskich pomnikow.

W srjedzišću z fotami podkladženeho přednoška stejachu kulturne pomniki, kiž su ze serbskej rěču, serbskimi wosobinami abo podawkami zwjazane. Při tym předstaji Trudla Malinkowa nazornje přenje pisomne pokazki na Serbow, přenje napisy w serbskej rěči, wulku mnohotnosć serbskich pomnikow w 19. lěstotku, wosobam a podawkam wěnowane wopomnišća kaž tež pomnikoškit w Serbach.

Referentka pokaza na přikład na to, zo nastachu přenje napisy w serbskej rěči we

Zwón ze serbsko-němskim napisom w Budyšinku z lěta 1846

Foto: A. Sureck

wobłuku skutkowanja ewangelskich duchownych Hornjeje Łužicy. Tak bě narowny pomnik za w lěće 1775 zemřeteho Jana Rušku na Tuchorskim pohrjebnišću w Budyšinje ryzy serbsce popisany. Bóle rozšěrjene běchu kónc 18. lěstotka hižo narowne pomniki z němskim hłownym tekstom a přidatnym serbskim hrónčkom. Jenički džensa hišće derje zdžeržany přikład za to je pomnik fararja Nowaka w zachodže Hušćanskeje cyrkwyje. Bohužel pak steji serbski napis na zadnej a z tym za wopytowarja njewidžomnej stronje. Hódnej restawrowanej pomnikaj z tuteho časa stej serbska tafla nad zachodom do Budyskeje Michaskeje fary a dołho pytany a 2009 namakany Wuričanski stołp.

W 19. lěstotku ličba materielných wěcow ze serbskimi napisami rozrosće. Přenje zwony ze serbskimi napisami so lijachu, na přikład 1835 za cyrkej w Radworju. Zdžeržal je so zwón ze serbsko-němskim napisom w Budyšinku z lěta 1846. Z teho časa su zdobom znate přenje serbske napisy na cyrkwinskih paramentach a liturgiske sudobja ze serbskej grawuru. Tež při nutřkownym wuhotowanju cyrkwjow poča so serbsčina wužiwać. Pisomne žórta dokumentuja, zo namakachu so serbske napisy na marijanskim wołtarju w Ralbicach 1849 a na klětce w Radworju do lěta 1850.

W Delnjeje Łužicy nastachu přenje serbske napisy w druheje połajcy 19. lěstotka, tak wołtarny parament w Žylowskej cyrkwi a serbski napis na zwonje starolutherskeje cyrkwyje w Depsku.

Tež nad zachodami šulow připrawichu so wosebje w ewangelskej Hornjeje Łužicy serbske abo serbsko-němske napismowe tafle, kaž na př. w Stróži pola Hućiny na 1898 natwarjeneje šuli Jezusowa namołwa „Njeh džěćatka ke mni přiřdu!“ . Tuta pak bu w nacistiskim času wot serbskeho wobydlerja wsy zničena a džensa je tam jenož hišće lětoličba widžeć. Tež za socialistiski čas so tajke napisy hišće zničichu, kaž w Bukecach, hdžež da serbski šulski direktor wokoło 1960/63 napis „Alle Lehre Gott zur Ehre. Wšitka wučba Bohu k česći“ wotstronić. Jako so poł lěstotka pozdžišo, lěta 2010, w twarjenju swobodna ewangelska šula založi, napis znowa připrawichu.

Přeni pomnik, kotryž bu wot Serbow serbskej wosobinje postajeny, je pomnik za dobroćela Serbow Jana Michała Budarja na jeho rowje při cyrkwi w Budestecach, kotryž bu 1867 poswjećeny. Jako druhi sčěhowaše 1885 pomnik za Bosćija Tecelina Měta před jeho ródny domom w Kukowje, kotrehož iniciator bě Michał

Serbska napismowa tafla z lěta 1890 na šuli w Nosaćicach

Foto: T. Malinkowa

Hórnik. Hač do lěta 1931 nastachu dalše pomniki, tak za Korlu Awgusta Kocora, Handrija Zejlerja a Mikławša Bjedricha-Radlubina.

W NDRskim času wopominachu so serbske wosobiny kulturnych a duchownych stawiznow 19. a 20. lěstotka (Jakub Bart-Ćišinski, Michał Hórnik, Jan Arnošt Smoler, Bogumił Šwjela a dr.) a serbske wopory fašizma (Alojs Andrlicki, Marja Grólmusec a dr.). Rědko wěnowachu so pomniki a pomjatne tafle wuznamnym podawkam serbskich stawiznow, kaž založenju tradicije serbskeho džiwadźelenja 1877 w Lejnje, založenju Domowiny 1912 we Wojerecach a nowozaloženju Domowiny 1945 w Chrósćicach. Z časa politiskeho přewrótka sem so tež wosobiny dale wróćo ležacych lěstotkow z cyrkwenskeho wobłuka česća, kotrychž skutkowanje so za NDRski čas dosć hódnoćito njeje, kaž Jurij Mjeń, Michał Wałda, Mikławš Jakubica.

W swojim přednošku mjenowaše Trudla Malinkowa hišće tójšto dalšich přikładow materielných swědkow serbskeje identity, kotrež pokazuja na bohatosć narodneho herbstwa. Zajimawe su při tym wosebje pozadkowe informacije wo nastaću a eksistenciji kulturnych pomnikow w zwisku ze serbskimi stawiznami.

Na kóncu swojich wuwjedenjow referentka zwěsći, zo so z 1990tych lět wosebje serbske towarstwa a džělowe skupiny hladanju pomnikow wěnuja. Naprawy k zdžerženju a nowopostajenju serbskich pomnikow koordinuje pomnikowy wuběrk, kotryž wot lěta 2001 při Maćicy Serbskej wobsteji. Džak prócowanjam Maćicy so při Serbskim instituce na inwentarizaciji serbskich kulturnych pomnikow džěla.

Za wopytowarjow Maćičneje akademije bě to zajimawy wječor, kotryž wuwabi mjez přitomnymi diskusiju wo zanjechanych a zhubjenych serbskich pomnikach. A zwostanje nadžiya, zo so nowa kniha wo serbskich pomnikach bórže zestaji.

Měrana Cušcyna

Bohu słušeja wšitke ludy

Wo hłownej zhromadźiznje Serbskeho wosadneho zwjazka

Lětuša hłowna zhromadźizna Serbskeho wosadneho zwjazka wotmě so sobotu, dnja 1. februara 2014, na wosadnej žurli Michalskeje fary w Budyšinje. Na dwaceći přitomnych wuradźowaše wo serbskich naležnosćach dwurěčnych wosadow Ewangelsko-lutherskeje cyrkwy Sakskeje. Zhromadźizna zahaji so z krótkej nutrnosću. Serbski superintendent Jan Malink złožowaše so w swojim rozpominanju na Ochronowskej hesle za džen, kotrejž stejitej w Starym zakonju w psalmje 82,8 a w Nowym zakonju w Zjewjenju swjateho Jana 7,9–10. Tam rěči so wo wjele ludach, kotrejž słušeja wšitke Bohu. Tež my Serbja słušamy Bohu, mamy přistup k njemu. Před Bohom so žana rěč njezhubi, tež serbska nic. W tutym zmysle wuradźowachmy wo připowědanju Božeho słowa w našej maćernej rěči.

Rozprawa na lěto 2013

Rozprawa poda Serbski superintendent Malink. Do bohateho serbskeho ewangelskeho cyrkwinskeho žiwjenja přinošowaše tež w lěće 2013 šwarna ličba serbskich a dwurěčnych kemšow, wosadnych popoždnyow, kemšacych wusyłanjow w serbskim rozhlósu a „Stowow k dnjej“ kaž tež mnoho iniciatiwow serbskich wosadnych. Wotmě so 25 serbskich kemšow, wot toho 14 w Budyšinje, pjec w Poršicach,

po dwěmaj w Rakecach a Hodźiju a jedne w Budyšinku a Delnim Wujězdze. Wosadnych popoždnyow bě jich w cyłku 14 (Budyšin, Bukeycy, Drježdžany, Malešecy, Slepo a Wuježk pola Wósporka). Džěło z džěćimi a swójbami je Serbskemu wosadnemu zwjazkej wažne. W Budyšinje bě 10 džěćacych kemšow, dworowy swjedzeń we Wuježku pod Čornobohom je so stał z krutej tradiciju a přeni raz wotmě so w Chołmje serbski ewangelski kónc tydźenja za swójby. Serbski wosadny zwjazk podpěruje wudawanje časopisa Pomhaj Bóh a Ochronowskich hesłow a wón wita serbske Bjesady w Bukeycach, Hodźiju a Rakecach, na kotrychž so wosadni wobdžěleja, zo bychy so w serbsčinje zwučowali. Wšitke tute iniciatiwy su žiwe wot angažowanych wosadnych a wot zhromadneho džěła ze Serbskim ewangelskim towarstwom. Zhromadnosć haji so tež z katolskimi Serbami. Ekumeniskej nutrnosći wotměštej so w Budyšinje, cyły rjad katolskich Serbow wobdžěla so rady na našich zarjadowanjach a čita časopis Pomhaj Bóh. Serbski superintendent džakowaše so wšitkim, kiž běchu sobu pomhali, džěłali a wuradźowali. Zhromadźizna rozprawje přitłosowaše.

Hospodarski plan 2014

Knjeni Fischer, wjednica kasoweje cen-

trale, rozložil přitomnym jednotliwe dypki hospodarskeho plana a skedźbni na małe změny porno zašlymaj lětomaj. Hłowne pozicije su podžělna mzda Serbskeho superintendenta a katecheta (tute město njeje bohužel wobsadźene), zarjadniske wudawki a přiražka za wudawanje časopisa Pomhaj Bóh. Sakska krajna cyrkej podpěruje konstantnje džěło Serbskeho wosadneho zwjazka. Hospodarski plan so jednohlósnyje wobzamkny.

Lětny plan 2014

Zhromadźiznje předležěše plan za 2014 ze wšěmi zwučenyimi zarjadowanjami. Serbski ewangelski cyrkwinski džen wotměje so 14. a 15. junija we Wojerecach. Wot 4. do 6. julija přewjedu so zetkawanske dny ewangelskich křesćanow we Wróclawju. Na nich wobdžěla so křesćenjo z Pólskeje, Českeje a Němskeje. Tež Serbja su přeprošeni. Džesaty raz wotmějetej so swójbne pućowanje a dworowy swjedzeń na Dejkec/Pawlikec statoku we Wuježku. Bohate wobdžělenje kóžde lěto swědči wo poradženym swjedženju, kotryž Krygarjec swójba njesebičnje přihotuje. Serbski bus měri so w septembrje na dworowy swjedzeń na Njepilic statoku w Rownom. Serbski superintendent wobdžěli so lětsa na wizitaciji w Bukeycach, loni běchu Halštrow a Smječkecy na rjedze. Z kěrlušom a modlitwu zakónčichmy lětušu hłownu zhromadźiznu. Bóh Knjez njech žohnuje džěło Serbskeho wosadneho zwjazka za připowědanje jeho słowa mjez ewangelskimi Serbami. *Marka Maćijowa*

Křesćan Křižan z Budyšina †

5. februara rozžohnowachu so swójbni a znači na Tuchorskim pohrjebnišću w Budyšinje z Křesćanom Křižanom. Wón bě so 2. apryla 1935 w Dobruši jako syn lěkarja Kurta Křižana a jeho mandželskeje Hildegard rodź. Hermanec narodźil. Jeho džěd běše znaty Hodźijski farar Jan Křižan. Po wopyće zakładneje šule a konfirmaciji w Budyskej Michalskeje cyrkwi poda so 1949 na Serbsku rěčnu šulu do Chrósta. 1955 zložil abituru na Serbskej wyšej šuli w Budyšinje. Wot 1955 do 1957 studowaše na Misionskim seminarje w Lipsku ewangelsku teologiju, tola wotfama studij, zo by zahrodnistwo nawuknył. 1963 wobsta w Pilnicy pruowanje zahrodniskeho mištra.

Wón běše woženjeny z Brigittu rodź. Schäferec z Wuric, z kotrejž měješe štyri džěći. Wot 1968 do 1971 kwalifikowaše so w dalokostudiju na kublarja. Džělaše wot 1973 při pioněrskim domje w Budyšinje

a wot 1986 w Budyskej džěsćowni. Po tym zo bě so 1995 dočasnje na wuměnk podał, běše aktiwny sobustaw towarstwa „Sächsischer Heimatschutz“, w kotrymž staraše so wosebje wo přirodnu aleju wot Parka přirody w Budyšinje do Wuric. Wobdžěli so tež na serbskim wosadnym žiwjenju Michalskeje wosady. Dołhož strowota dowoleše, wopytowaše serbske kemše. Ze swójbneho žiwjenja bě so serbsčina hižo zahe zhubila. Jenoz že swojim bratrom Herbertom rěčeše hišće serbsce.

Po tym zo bě 2011 z mandželskej zloty kwas swjećić móhl, jeho mocy hladajcy woteběrach. 30. januara Křesćan Křižan w starobje 78 lět wumrě. Na žarowanskej swjatočnosći so tež wjacori sobušlerjo z časa wyšeje šule wobdžělichu. Serbski superintendent spomni w pohrjebnym předowanju w serbskej rěči na serbsku wutrobu a na křesćansku wěru zemrětoho. *jm*

Serbske wopomnišćo w Bukeycach

Wulkemu rowej na pohrjebnišću w Bukeycach, na kotrymž hromadźa serbske narowne kamjenje, je so njedawno kamjentna plata přidružiła. Wona dopomina na Madlenu Lubjenscynu z Bukeycach, mandželsku blidarju Jana Lubjenskeho a mać znateju serbskeju prócowarjow Pawoła a Arnošta Lubjenskeho. *foće: Th. Haenchen, priw.*

Na což so hišće dopominam

Na wšo, štož sy jako wjesny hólcěk přenje lětko w šuli nawuknył a dožiwił, móžeš so po sydomydzesat lětach lédma hišće dopominac. Při najlěpšej woli nic. A mi njeběše ani hišće šěsć lět było – pobrachowachu štyri měsacy –, a tola tyknychu mje do, kaž tehdom rěkaše, Rakečanskeje ludoweje šule. Čehodla bě mi mać to jeno načiniła? Snano bě z nanom wo tym rěčala a tón bě kaž zwjetša k wšemu „haj“ prajił? „Tón tlažno swój nós do nowin tyka a spyta nadpisma wuhódać, tuž je z nim načasu!“

Ně, z nanom njeje so mać dorěčeć móhła. Tón cí něhdže tam w Belgiskej a Francoskej wojakowaše, doniž jeho a tych tamnych Francozojo njedosaňnychu a naposledk Jendželčanam přewostajichu.

Rakečanska šula bě na Dwórnišćoweje. Móžno, zo bě mi mać tamny wulki dom hižo raz ducy nimo pokazata, hdyž ze mnu k frizerej Tschirskemu jědžeše. Tschirskec „salon“, poprawom jenož stwička, běše na samym kóncu Dwórnišćoweje. Chibazo rěkaše dróha tola Šulska? A wokoło rózka běše zachod do Dörferec pjekarnje. Mjeno Tschirsky nańdžeš tež džensa hišće, znajmjeńša w Budyšinje. Hač pak su mjez nimi potomnicy mojeho frizera? Na to wotmołwić njemóžu. A to tež tak wažne njeje. Zo pak sym tam pola teho běłokitlateho wuja plakał a samo bječał, wo tym je so powědało. Druhim džěcom je so zawěsće podobnje zešlo, nic jenož při włosytrihanju. Njerěčo ani wo lékařju a podobnych ludžoch, wosebje tež wo pólcaju, z kotrymiž so swój čas džěcom hrožeše, hdyž běchu njeposlušne byle.

Rozsudne lěto – 1943

Tute lěto džě njebě jenož za nas šulskich nowačkow rozsudzace było. Tysacletne brune mócnarstwo, wo kotrymž so Hitleraj a jeho wulkemu přiwěskej džiješe, dožiwi 1943 w Ruskej wulku porážku. Wehrmacht tčeše w pimpusu.

Na fotografiji mojeho přenjeho šulskeho dnja je spóznać, zo běchmy dwaceći holcow a dwajadwaceći hólcow. Z Noweje Wsy běchu to štyrjo, Brodźic Gizela, kotrejež nan bě hižo na fronće zahinył, Domaškec Irmgard (jeje nana su w aprylu/meji 1945 do Pólskeje zawlekli), Šibakec Siegfried a ja. Šibakecy přechaňnychu bórze do Wulkeho Wosyka, wotkež jich nan pochadžeše. Siegfried nawróci so po wuchodźenju šule zaso do Noweje Wsy a dožiwi z nami lěta młodosće. Tam, hdžež měješe Korla Mucha swój domček a žiwnosć, nětk jeho wnuk hižo lětdžesatki bydlí. K Muchecom smy něhdy swoje skóncowane črije nosyli a Korla je zaso do porjadka přinješ.

Tragiski podawk

Dwajaštyrceći šulskich nowačkow smy potajkim tamnu pónđzelu, 16. awgusta 1943, byli. Ze swojimi cokorowymi titami dyrbjachmy so na šulskim dworje zesadać abo zestupać, zo by nas fotograf „wotmołował“. Na tymle wobrazu je tež Jenkec Horst.

Trj dny po tym Jenka falowaše. Hakle pozdžišo smy wo tym zhonili, zo bě Horst swoje młoduške žiwjenje zhubił. Wón a Domaškec Monika běštej jeničkej džěsći z Jitka, kotrejež do našeho lětnika sluješe.

Haj, što bě so z Horstom stało?

Doma w Jitku běše so Horst na někajku pěskowu hromadu sydneył a tam sedžo sej hrajkaj. Blizeše so pjatnaćelětny Siegfried R. Tón měješe při sebi třělbu, kotraž jeho nanaj sluješe. R. měrješe na małego Jenku, a hižo wujědže wutřěl. Horst so zwejeze a wosta na pěsku ležo.

Siegfrieda tyknychu do statneje kublarne a jeho nana do chlóstarnje.

Horstowy row běše na starym Rakečanskim kěrchowje blisko rowa mojeho bratřika, kiž bě dvě léce do mojeho naroda jako čěšenk wumřěl.

Šulski dwór a susodnu ležownosć džěle-

še wysoka kamjentna murja. Tam měještaj Horstowy džěd a jeho wowka swoju žiwnosć.

My wšak smy na swojeho sobušulerja bórze zabyli. A njetraješe předołho, a hižo mějachmy tež w našej šuli wjele nowych mjezwočow. Běchu to džěci, kiž kusk hinak rěčachu hač my a kiž wo dyrdomdejskim čěkanju ze stareje domizny rozprawjachu, štož so nam druhy přehnaty zdawaše. Njewědžachmy hišće, zo nam bórze samsne abo podobne kćeješe.

Wušparanje

Běchmy hišće w přenjej rjadowni, jako so mi něšto spodžiwno sta. Ja sedžach na šulskej ławce pódlá Polanec Gerata. Polanecy mějachu drje chěžku na Nowšanskej, běchu pak chude rawsy. Tež naš nan běše hižo za čas Přenjeje swětoweje wójny z jednym Polanom do šule chodźił, z Maksom. To bě Geratowy nan. Podobnje kaž po druhej knježeše tež po přenjej wójnje wšudžom wulka nuza, tež pola Polanec. Bjez džiwa tuž, zo bě sej Maks našeho nana za swojeho towarša wuhladał. Rady wón do Noweje Wsy k Šimanec-Šoćicom chodžeše, hdžež bě blido kusk bohatšo kryte hač pola Rakečanskeje chudžiny. Njewěm, hač stej to nanowa mać Lejna a nanowa wowka Chrystiana tak rady widžaloj, zo Maks tak husto k nim lazy. Nan bě čicheje powahi, Maks pak chětro překlepany kadlička.

Jónu běše Maks po šuli zaso sobu přez Šibjeńčne chójčki do Noweje Wsy čampał. Pola Šimanec, kaž nam hišće hač do mojih młodych lět do domu rěkachu, njebě nichto doma.

Dobra skladnosć, přetož Maksej chcyše so plincow! Šimanec Alfred wědžeše, hdže što je. Mloko, muka, jejka – a hižo bě čěsto naměšane. Hólcaj chcyštaj so runje do pječena dać. Nadobo widžeštaj, zo so Šimanecy wot džěla na polu dom wróci- →

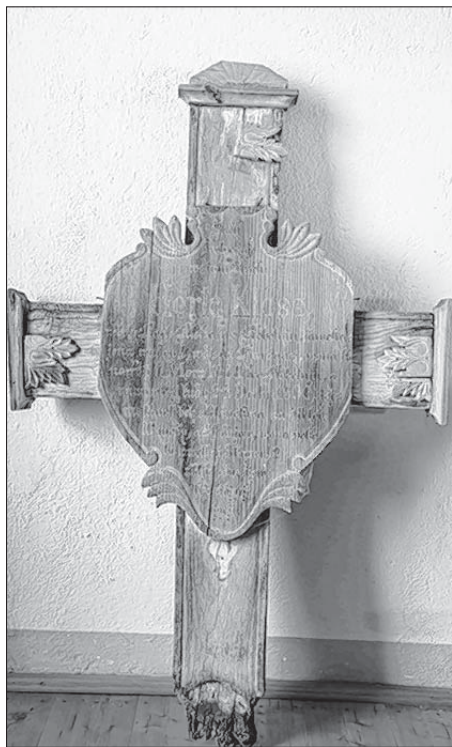
Šulski zastup Hinca Šoły z Noweje Wsy 1943 w Rakecach. Z rjadowniskej wučerku (nalěwo stejo) bě Erdmute Šoćina rodź. Kaplerjec, džowka fararja Božidara Kaplerja-Budyskeho a mandželska fararja Hinca Šoły-Rakečanskeho.

Foto: priwatne

Do Klukšanskeho cyrkwinskeho „muzeja“

Klukšanski cyrkwinski „muzej“ pytaš podarmo. A hdyž so prašeš, zhoniš, zo su tajki raz měli. W bywšej loži tych von Gersdorfa, kotraž je so po 1945 zamurjowała, běchu 1972 k 750. jubilej wosady z wulkej prócu wustajeli, štož běchu wosadni na zajimawostkach přinjesli, zwjetša wobrazy a karty.

Z mnoho starych wobrazow, kiž běchu so reprodukowali, nasta tehdy skradžu wobšěrna hektografowana jubilejna brošura. Dowolnosť za čisć w NDR njedóstachmy, nawopak: Hektografowanski aparat so wosadže přez Radu wokrjesa sčaza. Cyrkwinscy předstejičerjo a Młoda wosada pomhachu pilnje při přihotach. Zalěpichu wobrazy a nošachu strony hromadže. Za pjenježny dar brošuru wosadnym poskićachmy. Wona so rady přiwza. Kóžda kniha bě čisťowana a zapisachmy

Serbski narowny kříž 1906 zemřeteje Herty Klošoweje z Kobjelnja
Foće: J. Mačij

mějicelow do knihi. Tak zwěsćichmy tež, kak je exemplar k stasi přisoť.

Wulkotnje pomolowane kamory, kiž stejachu njetrjebawši w bróznjach abo na łubjach, wosadni za wustajeńcu do cyrkwyje přiwjezechu. Njemějachu je za drohotne. Mjez nimi bě tež chlěbowy kamor Klošec swójby z Jatřobja ze serbskim pobožnym hrónčkom: „Naš wšedny chlěb nam džensa daj a čěto derje wobstaraj, nas, Knježe, zwarnuj před wójnu, před morom a před drohotu, zdzerž dobry měř nam kóždy čas a před starosću zwarnuj nas.“ Serbski cyrkwinski předstejičer Arnošt Kloš měješe jón w kólni stej a jón do cyrkwyje přiwjeze. Dalši kamor stej džensa jako debjenka w drastkomorje cyrkwyje a hodži so tam wobdžiwać, wšako je cyrkej wšednje wotewrjena.

Serbskaj cyrkwinskaj předstejičerjej Maks Pawlik a Richard Bubnar z Kobjelnja wědžeštaj wo serbskim narownym křížu, kiž so pola Klošec chowaše. Wonaj sej jón wuprosyštaj. Napismo rěka: „Tudy wotpočuje we tym Knjezu Herta Kloss, njeboh Korle Kloša w Kobjelnju zawostajena wudowa, rodžena Hurbanec, wona so narodži 4. měrcu 1848 we Kobjelnju a wumře tež tudy 24. decbr. 1906 jejnu starosć bě přinjesła na 58 lět, 10 měsacow a 20 dnjow“ Swójba wosadže kříž radlubje na přeco přewostaji. Džensa nima wón bohužel hižo wotpowědne městno w loži, kaž je to 1972 było.

Wot korčmarja Schustera, kotryž měješe swój hosćenc napřećo Klukšanskej cyrkwi, – dóstachmy jako požčonku wulki a rjany kamor wjesneho šoťy. Jeho nan bě do 1933 był šoťa w Klukšu a tak kamor pola njeho stejese. Zajimawy čezki kamor je z intarsijemi wudebjeny a ma samo tajny kašćik.

Z jara snadnymi srědkami 1972 ekspozaty wustajichmy. Bě to wulka próca, dokelž na trěbnych materialijach falowaše. Gmejna jubilej njeswjećeše a tak njedóstachmy z tuteje strony žanežškuli podpěry – kaž to za čas NDR tak bě. Po jubileju bě zajim za „muzealnu ložu“ snadny.

Chlěbowy kamor Klošec swójby z Jatřobja ze serbskim napisom

Bojosć, zo něšto njedowolene činimy, nas haćeše wustajeńcu propagować.

Škoda wšak je, zo chowaja so w loži Klukšanskej cyrkwyje zajimawe ekspozaty, kiž so lědma wobkedžbujaja. Čakaja na lěpše časy, kiž pak tak spěšnje njepřinđu, chibazo so wosadni namakajaja, kiž maja zajim na cyrkwinskih stawiznach. Klukšanska wosada budže so bórže wot Minačanskeho fararja sobu wobstaraja a budže z tym po 791 lětach w cyle nowej situaciji.

Pawoł Wirth

⇒ chu. Hrabnyštaj šklu z čěstom a skočičtaj překi přez dwór a wukidnyštaj wšitko do hajzla. Plincypjećenje bě so nimokuliťo. Snano dyrbješe so Maks nětk tež jenož ze šmačowej pomazku spokojić a zas dom čerchać.

Přisłodženje

Haj, a runje jedyn z Maksowych hólcow, Gerat, je mi běrtlk lětstotka pozdžišo chcyjo nochcyjo hańbu načiniť. Skerje chcyjo. Kaž hižo wěmy, sedžach w šuli w přenjeji rjadowni pódla njeho abo dyrbjach pódla njeho sedžeć. Gerat rady škaraje. Ja spy-

tach so wobarać. Potom pak bě so Geratej něšto spodziwne wuzdaťo. Njewěm, što bě do njeho zajěťo. Wón zběhny ruku, a wučerka so traš wjeseleše, zo tež Gerat něšto wě. A što wón bledzić poča? Gerat twjerdžeše, zo běch po šuli za omnibusom lećo ludžom jazyk wusuwať. Hotowa řza!

Wučerka chcyše na kóncu poslednjeje hodžiny mój jazyk widžeć. Ja so jej wuwinych. Tamny džerń to samsne: „Pokaž mi swój jazyk!“ Wostajich ju stej a přeč běch. Hakle třeci džerń wutykných tak chěťře kaž zmijica swój jazyk, a hižo chwatach za tamnymi. Nětk bě wučerka, man-

dželska našeho pozdžišeho Rakečanskeho fararja, spokojom. Ja pak so hańbowach. Snano běše ta cyľa wěc za nju tajke něšto kaž žort bylo, dokelž džě jeje mandželski runje tak kaž ja rěkaše. Ja pak mějach tajkele přisłodženje za njeprawdu.

Gerat dyrbješe přenje šulske lěto wospetować. Ja běch wjesoly, zo běch tehle škarka wotbyť.

Palmarum 1951 dyrbjachmy so my hólcy-konfirmadža zaso zesydaja a zestupać, tónkróc před Rakečanskej faru. Ja sedžach w přenim rynku. A pódla koho tam sedžu? – Pódla Polanec Gerata! **Hinc Šoťa**

Powěšće

Čichoński hród w léće 2003 Foto: T. Malinkowa

Čichońca. Hród w Čichońcy pola Budyšina su loni w lécu spotorhali. W nim bě wot 1746 do 1751 nabožne srjedžišće Ochranowskeje wosady w Serbach. Wottud přepołoża je do Małeho Wjelkowa, hdžež džensa hišće Ochranowska wosada wobsteji. Čichoński hród je lětdžesatki prózdny stał a bě w jara špatnym twarskim stawje. Z nim je so pominył swědk kulturnych stawiznow ewangelskich Serbow.

Drježdžany. Kónc januara wotměchu so wólby do sakskeje krajneje synody. Z fararjow Budyškeho cyrkwinskeho wobwoda wuzwolichu Albrechta Ehrlera z Hrodzišća, kotryž přesadzi so přečiwo Andreasej Kecke z Rakec a Andreasej Blumensteinej z Budyšina. Z lajkow buštaj wuzwolenaj Kerstin Otto, wjesnjanostka w Frankenthalu, a knjez Riechen, hajnik we Wjelečinje. Serb njeje žadyn wuzwolony a ma so tuž w blišim času do krajneje synody powołać.

Budyšin. Serbske kemše 2. februara w Michalskej cyrkwi wobohači ze swojim spěwanjom Budyski gospelowy chór. Pod nawodom swojeho dirigenta, kantora Dannyja Schmidta, bě chór na tutym dnu hižo němske kemše w Michalskej wobrubili. Tuž zanjesechu spěwarki a spěwarjo po tym tež na serbskej Božej službje, kotraž so němskim kemšam bjezposrědnje přizamkny, swoje temperamentne spěwy w jendźelskej řeči.

Pomhaj Bóh
časopis ewangelskich Serbow
ISSN 0032-4132

Wudawaćelej: Serbski wosadny zwjazk, Serbski kěrchow/Wendischer Kirchhof 1, 02625 Budyšin/Bautzen; Serbske ewangelske towarstwo z.t., Privatny puć/Privatweg 21, 02625 Budyšin/Bautzen
Zamołwita redaktorka: Trudla Malinkowa, Goethowa/Goethestraße 40, 02625 Budyšin/Bautzen (tel./fax: 03591/600711, e-mail: PomhajBoh@gmx.de)
Čiść: Lessingowa čišćernja, Kamjenc
Postvertriebsnummer: F 13145

Zhotowjenje a rozšěrjenje: Ludowe nakładnistwo Domowina, Tuchmacherstr. 27, 02625
Abonement a dary: Serbske ewangelske towarstwo, Kreissparkasse Bautzen
IBAN: DE03 8555 0000 1000 0831 67
BIC: SOLADES1BAT

Pomhaj Bóh wuchadza měsacnje. Spěchuje so wot Załožby za serbski lud, kotraž dóstawa lětnje přiřažki Zwjazka, Swobodneho stata Sakskeje a Kraja Braniborskeje.
Lětny abonement plaći 8 eurow.

Wojerocy. Šulerjo 3. a 4. lětnika Wojerowskeje šule Při worjole wopominachu 5. februara 210. narodniny fararja a basnika Handrija Zejlerja, po kotrymž je jich šula pomjenowana. Wučerce Regina Kumerowa a Christina Koklina běštej z džěćimi dwurěčny program přihotowajoj. Zdobom zhotowichu sej šulerjo zešiwk wo Zejlerju, do kotrehož jeho žiwjenjoběh zapisachu a sej wobraz swojeje šule a wotčišć serbskeje hymny zalěpichu. Regionalna rěčnica Wojerowskeje Domowinskeje župy Christina Šoćina přeprasy džěći na wulět do Łaza, hdžež bě Zejler skutkował.

Budyšin. Pod heslom „Politika zetkawa cyrkej“ bě krajny rada Michael Harig 5. februara ewangelskich fararjow kaž tež wjesnjanostow a měščanostow wokrjesa Budyšin přeprasył. Něhdže 30 duchownych a runje telko komunalnych politikarjow so na zeńdženju w Budyskim krajnoradnym zarjedže wobdžěli. Superintendentaj Werner Waltsgott z Budyšina a Heinrich Koch z Wojeroc kaž tež wjesnjanostka Kerstin Otto z Frankenthala, Elke Roethig ze Sepic a Udo Wićaz z Łaza rozprawjachu wo dobrym zhromadnym džěle mjez gmejnamy a wosadami. Na přichodne tajke zarjadowanje maja so tež katolsky duchowni přeprasyć.

Dešno. Njedzeli, 16. februara, wotewrěchu w tudyšim domizniskim muzeju nowu wustajeńcu pod temu „Naše cyrkwy – molerstwo a grafika w cyrkwinskej architekturje“.

Zbožopřeća

Dnja 27. měrcy woswjeći knjez **Manfred Freudenberg** w Biskopicach swoje 85. narodniny. Gratulujemy jubilaraj wutrobnje a přejemy jemu bohate Bože žohnowanje.

Dary

W januaru je so dariło za Serbske ewangelske towarstwo 100 eurow a za Pomhaj Bóh 50 eurow, dwójce 42 eurow a dwójce 12 eurow. Bóh žohnuj dary a darićelow.

Spominamy

Před 250 lětami, 14. měrcy 1764, narodzi so farar **Jan Awgust Janka** w Bukecach jako syn tamnišeho wosadneho fararja Jurja Janki (1724–1794). Wón wopyta gymnazij w Budyšinje a studowaše teologiju w Lipsku, hdžež bě člon Serbskeho předarskeho towarstwa. Po studiju pomhaše nanej wobstarac wulku Bukečanske wosadu. Po nanowej smjerći pak njebu wón za Bukečanskeho fararja wuzwolony, ale jeho wo dvě léce młódši bratr Korla Bohulub Janka (1766–1825). Tuž dyrbeje so Jan Awgust Janka wjacore léta jako domjacy wučer we wšelakich swójbach žiwic, doniž njedosta 1803 powołanje za fararja do Radšowa – tehdy hišće sakskeje wosady, kotraž bu na zakładze Wien-

skeho kongresa 1815 Pruskej přizamknjena. W swojej wokolinje bě farar Janka znaty jako wustojny homeopat. 1829 poda so na wuměnk a přesydli so do Chołma, hdžež 1833 zemrě. Zaslůžba Jana Awgusta Janki na serbskim polu je, zo wuda wón w młodych lětach, jako bě z pomocnym předarjom pola nana, hromadže ze swojim bywšim komilitonom Korlu Bohuchwałom Šerachom, synom znatého fararja-pčotarja w Budyšinju, w awgusće 1790 w Budyšinje přeni serbski čišćany časopis. Tutón bu hnydom po wuńdženju přenjeho čisła zakazany. Wobaj wudawaćelej po tym hižo w serbskim pismowstwjewje njewustupištaj. T.M.

Přepróšujemy

02.03. Estomihi

10.00 kemše z Božim wotkazanjom w Budyšinje w Michalskej z kemšemi za džěći (sup. Malink)

12.00 nutrnosť w serbskim rozhłosu (sup. Malink)

03.03. pónđzela

15.00 wosadne popođnje w Malešecach (sup. Malink)

16.03. Reminiscere

08.30 kemše z Božim wotkazanjom w Poršicach (sup. Malink)

23.03. Okuli

12.00 nutrnosť w serbskim rozhłosu (farar Rummel)

06.04. Judika

10.00 kemše w Budyšinje w Michalskej z kemšemi za džěći (sup. Malink)

08.04. wutora

14.00 wosadne popođnje pola Kowarjec we Wuježku pola Wósporka (sup. Malink)